

Чернушенко Ольга Валентинівна –
аспірант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ

СУДОВА ВЛАДА ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Доведено необхідність дослідження судової влади з філософсько-правових позицій. Обґрунтовано положення про те, що судова влада як явище багатостороннє й складне має онтологічний статус та є предметним виявом конкретної соціокультурної епохи.

Ключові слова: судова влада; теорія розподілу влад; філософія права; правове життя; правова ідея.

Доказана необхідність дослідження судової влади з філософсько-правових позицій. Обосновано положення о том, что судебная власть как явление многостороннее и сложное имеет онтологический статус и является предметным проявлением конкретной социокультурной эпохи.

Ключевые слова: судебная власть; теория разделения властей; философия права; правовая жизнь; правовая идея.

The paper highlights the need to study the judiciary with philosophical and legal positions. The thesis that the judiciary as a multifaceted and complex phenomenon has ontological status and are subject expression of specific socio-cultural era.

Keywords: judiciary; separation of powers theory; philosophy of law; legal life; the legal idea.

Митання про сутність судової влади є одним з найбільш актуальних у філософії та юриспруденції XVIII – XXI ст. і привертає увагу багатьох учених, які розглядають різні аспекти цієї проблематики.

Зокрема, відомими є напрацювання в цьому напрямі таких учених, як Ж. Карбоньє, Р. Паунд, О. Холмс, Дж. Френк, Е. Ерліх, В. Нерсесянц, В. Рябцева, В. Савицький, Ю. Стецівський, О. Звірко, В. Сухонос, І. Туркіна та ін. Діапазон досліджень достатньо широкий, але за наявності ґрунтовних теоретико-методологічних праць все ж таки відчувається брак сучасних філософсько-правових розвідок щодо судової влади. У зв'язку з цим, виникає необхідність вивчення судової влади як об'єкта філософії права, із залученням напрацювань у сфері політології, антропології, соціальної філософії і соціології права.

Метою статті є дослідження судової влади з філософсько-правових позицій та підтвердження тези про те, що судова влада як феномен

відображає в собі особливості соціокультурного контексту, у межах якого вона формується і функціонує.

Судова влада є результатом саморозвитку і самоорганізації влади в суспільстві й державі, як “відповідь” на соціальний запит людей щодо справедливого вирішення спорів. Правові явища, до яких належить і судова влада, як частина соціокультурного світу створюються не лише юристами й законодавцями, а й суспільством загалом. У цьому контексті слушно зазначив відомий антрополог К. Гірц, який уважав, що правові явища і право є архітектонічними елементами певного способу відображення реальності [1]. Таким чином, правові явища і саме право значною мірою залежать від глибинних культурних трансформацій.

Судова влада як і будь-яке соціальне явище детермінується соціальною реальністю, а тому апіорі неможливе її абсолютне пізнання. Судова влада органічно включена до загального нормативно-ціннісного континууму соціуму, де поряд з нею існують і функціонують звичаї, традиції, релігійні та етичні системи, різноманітні культурні й цивілізаційні формоутворення. Усі вони виконують одне соціальне завдання щодо підтримання цивілізації в упорядкованому, рівноважно-динамічному стані [2, с. 4–5].

Юридичні науки розглядають як об’єкт судової влади, як суспільне явище в його державно-правовому вимірі, у якому репрезентовані її сутність, загальні з іншими видами державної влади ознаки, а також її специфічні риси. Наприклад, теорія держави і права досліджує судову владу не в одній окремо взятій державі й не в межах конкретної історичної епохи, а прагне абстрагуватися від емпіричних нашарувань, особливих відмінностей між явищами судової влади і таким чином виявити загальне для судової влади як правового явища. Історія держави і права вивчає предметні форми існування судової влади в конкретних просторових і часових межах. Наука конституційного права приділяє увагу судовій владі в аспекті її державно-владного характеру. Суто позитивістське трактування судової влади зводиться до її розуміння як специфічної гілки єдиної державної влади, яка наділена виключною компетенцією щодо розгляду юридично значущих справ, що мають правові наслідки. Судова влада реалізується лише конституційними органами (судами) в межах спеціальних судових процедур і в межах закону. При такому підході основу судової влади складає сукупність судових органів, які наділені різною компетенцією [3; 4]. Дослідження феномена судової влади окремими юридичними науками свідчить лише про відсутність єдиної загальної теорії судової влади, яка б охоплювала глибинні теоретичні питання реального існування судової влади.

Загалом це означає, що кожна з юридичних наук обирає для себе як об’єкт судову владу в одному з її вимірів. А це зазвичай призводить до вивчення окремих сторін об’єкта без урахування всієї його повноти, тобто до фрагментарності у вивченні. Філософсько-правовий підхід до вивчення судової влади здатний забезпечити комплексне вивчення цього складного

соціального явища. Зацікавленість філософією права феноменом судової влади можна пояснити і переходом сучасного суспільства в якісно новий стан, який передбачає нові характеристики права і правової реальності. Соціокультурні умови сучасного інформаційного суспільства вимагають осмислення непозитивних виявів права. Для України сьогодні нагальною потребою є визнання суб'єктів громадянського суспільства суб'єктами нормотворчості, а не лише публічної влади, а це вимагає, у свою чергу, аналізу їх діяльності не з позицій політико-правового устрою, а з урахуванням особливостей соціокультурної реальності. Саме тому розгляд судової влади як соціокультурного явища є багатогранною та багатоаспектною проблемою, що зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до цієї проблеми, а також урахування можливостей впливу суб'єктивних факторів на суспільні явища.

Саме тому дослідження означеної проблематики потребує опрацювання літератури з різних гуманітарних напрямів: суспільствознавства, філософії права, філософії, соціології, правознавства, історії та ін. Розглядаючи судову владу з філософсько-правових позицій, слід коректно виділяти: по-перше, дослідження судової влади як частини правової дійсності – дійсності судової влади; по-друге, судову владу як категорію, яка охоплює всі різноманітні її вияви і предметні форми існування. Дослідження судової влади не може бути проведено повноцінно і комплексно лише засобами юридичних наук, воно потребує залучення значного масиву наукових напрацювань з галузей культурології, антропології, семіотики та філософії права. Одним з основоположників філософсько-правового підходу до дослідження судової влади є В. Нерсесянц, який уважав, що правове явище “судова влада” в реальності існує й виражено в конкретних формах буття [4]. Таким чином, судову владу слід розуміти як складне соціальне явище з вираженою владною державно-правовою природою, яке характеризується єдністю об'єктивного і суб'єктивного, ідеального і матеріального в площині правової реальності, представлене у всій багатоманітності виявів трьох конкретних форм свого буття.

Слушною є думка А. Сачкова про те, що судова влада як об'єкт дослідження має триєдину природу: вона розглядається з правової, державної і владної позицій. Кожна з цих складових судової влади пов'язана з певними характеристиками її, але при цьому вони рівновеликі внаслідок своєї соціальної першооснови.

Судова влада безпосередньо пов'язана з правовим життям конкретного суспільства, у реальності являє собою соціально зумовлене складно, сконструйоване багатовимірне явище взаємодії права, держави і влади [5].

Судова влада як об'єкт пізнання повинна розглядатися не лише зі статичних позицій, а й у динаміці та взаємозв'язку з порядковими й суміжними правовими явищами правової реальності. Під дійсністю судової влади слід розуміти триєдність: правова ідеологія

(правосвідомість, правові ідеї і погляди) [6], правові норми і правовідносини, які виникають між суб'єктами.

На наш погляд, з методологічної точки зору, обґрунтованим є підхід до з'ясування сутності й призначення судової влади, який базується на концепції відмінності суспільних відносин у демократичних і недемократичних суспільствах, узагальнення якого було здійснено російським ученим Г. Сатаровим [7]. Суть цього підходу зводиться до того, що "різноположені" суспільні відносини суттєво впливають на "якість" судової влади. Це призводить до тяжіння однієї гілки влади над іншими в недемократичних суспільствах (вертикальні відносини) та в рівноправно-рівнозначних відносинах гілок влади в демократичних суспільствах (горизонтальні відносини), а точніше – до процесів кооперації. Для сучасності характерним є домінування в наукових розробках цього напрямку саме питань горизонтальних відносин. Найбільш відомими є концепції трьох західних мислителів – Т. Парсонса, Н. Лумана і Е. Гелнера.

Т. Парсонс досліджує інституційний аспект соціального, акцентуючи увагу на питання інтеграції і дезінтеграції соціальних систем. Для Т. Парсонса очевидним є те, що сучасне суспільство складається з чотирьох підсистем: економіка, соціетальне суспільство (основною функцією якого є координація різних елементів суспільства), політика і система піклування (основне призначення якої – передача культурних взірців і забезпечення їх сприйняття) [8]. Н. Луман поклав в основу своєї концепції аксіоматичний засновок теорії комунікації і в подальшому відстоював ідею можливості соціальної комунікації завдяки рівноправності її учасників. При цьому він уважав, що в недемократичних суспільствах ця комунікація здійснюється "зверху-вниз", а не у зворотному напрямі. Е. Гелнер розглядає так звану модульну людину, її здатність утворювати різні групи завдяки своїй багатовалентності. "Модульна людина здатна вбудовуватися в ефективні інститути та асоціації, які не обов'язково повинні бути тотальними, ритуально оформленими, пов'язані багатьма нитками, що переплітаються з усіма іншими елементами соціального цілого. Вона також може залишати ці союзи, якщо вона не згодна з їх політикою, і ніхто не стане звинувачувати її у зраді. Ринкове суспільство живе в умовах не лише мінливих цін, а й мінливих союзів і думок" [9]. У суспільствах з горизонтальними відносинами розподіл влад є умовою стримувань і противаг. Ця система, у свою чергу, забезпечує одну з гарантій захисту суспільства від влади – в цьому і полягає першопочаткова ідея демократії як альтернативи тиранії. При цьому слід мати на увазі, що розподіл влад здатен змінити владну вертикаль і перетворити її в систему горизонтально організованих владних інститутів. Такі процеси є бажаними в сучасній Україні, яка декларативно є демократичною державою, а фактично – перебуває в транзитивному стані. Яким же чином визначається "якість" судової влади в суспільствах з горизонтальними відносинами? Для демократичних суспільств суд є головним владним інститутом, який забезпечує підтримання

горизонтальних відносин, на відміну від інструментального призначення суду у недемократичних суспільствах (суд один з обслуговуючих елементів владної горизонталі). Лише в умовах недемократичних суспільств можлива така ситуація: “Держава – це інститут, який запобігає будь-якій несправедливості, окрім тієї, яку вона творить сама” [9]. Суд у демократичних суспільствах є майданчиком для кооперації з метою пошуку справедливості при конфліктних ситуаціях, тобто він є судом-посередником, а не судом-месником. Суд повинен перебувати у відносинах кооперації як з учасниками процесу, так і з органами влади. При цьому він повинен здійснювати контроль за дотриманням процедури, а також виносити вирок. Водночас суд сам має підкорятися прийнятій процедурі, а його вердикти можуть бути оскаржені сторонами. “Саме суд забезпечує можливість зворотного дієвого контролю громадян над владою, яка породжується ним як (за Вебером) “інститут легітимного насилля”. Як тільки слабшає ця функція суду, зникає легітимність і залишається насильство... У відносинах між громадянами та іншими інститутами влади суд виконує функцію “горизонталізації” цих відносин” [7].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що судова влада є соціокультурним явищем, яке сформувалося як відповідь на потребу людей у структурно-організаційному облаштуванні соціуму. Судова влада формується та детермінується конкретним соціокультурним контекстом, відображаючи таким чином ціннісні настанови та ідеали цього контексту, що потребує розроблення принципово нового комплексного підходу до питання судової влади як специфічного та багатоаспектного феномена, зумовленого соціальною природою людини й конкретним історико-культурним контекстом функціонування. Становлення і предметні форми існування судової влади детермінуються конкретно-історичними умовами: системою соціальних відносин, ідеологічними настановами й цінностями, особливостями менталітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Geertz Clifford. Fact and Law in Comparative Perspective / Geertz Clifford // Geertz C. Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology. – NY : Basic Books, 1983
2. Бачинин В. А. Природа правовой реальности / В. А. Бачинин // Право и политика. – 2004. – № 2. – С. 2–10.
3. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. С. Смородинський. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. – 20 с.
4. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : [учеб.] / Нерсесянц В. С. – М. : Изд. гр. НОРМА–ИНФРА М, 1999. – 552 с.

5. Сачков А. Н. Судебная власть как самостоятельный объект правовой реальности / Сачков А. Н. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.journal-nio.com/index.php?option=com>.

6. Ершов В. В. Тенденции развития права и неправа / В. В. Ершов // Российское правосудие. – 2012. – № 7 (75). – С. 5–15.

7. Сатаров Г. Судебная власть: фрагмент диагноза / Г. Сатаров // Общественные науки и современность. – 2010. – № 2. – С. 32–39.

8. Парсонс Т. Система современных обществ / Парсонс Т. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.

9. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Геллнер Э. – М. : Моск. шк. политологических исследований, 2004. – 240 с.